

BİR OSMALI DIPLOMATININ HÜZÜNLÜ HİKAYESİ; RAMİ MEHMED PAŞA

Mustafa ARMAĞAN

1961 Cizre doğumlu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nden (1985) mezun oldu.
Araştırmacılığı ve yazarlığı yanında çeşit yayınlarda editör olarak katkıda bulundu.
Yayınlanan kitapları; Gelenek (1992), Gelenek ve Modernlik Arasında (1995), şehir Asla
Unutmaz (1996), şehir Ey şehir (1997), Bursa şehrengizi (1998) Alev ve Beton (2000),
İstanbul Mavi Kırpaz gözlerini (2003), Osmanlı: İnsanlığın Son Adası (2003), İnsan Yüzlü
şehirler (2003), Kuğunun Son şarkısı: Saint Petersburg'da Zamanlar ve Mekânlar (2003).
Halen DA Yayıncılığın yayın yönetmenliğini sürdürüyor.

Görmedim ben Rami Paşa gibi bir hâzır-
cevâb
Her sözü darbu'l-mesel, her nüktesi
fazlu'l-hitâb

***Osmanzâde Tâib (Reisü's-Şuarâ)*¹**

Rami Mehmed Paşa (1654-1708) Ey-
yubî'dir, yani Eyüp semtinde dünyaya
gelmiştir ve bugün Eyüp ilçesinde bu-
lunan Rami semtine adını vermiş, iş
başına getirildiği makamlarda saygıde-
ğer hizmetleri bulunan bir devlet ada-
mıdır. Kaynaklar babasının Terazici
Hasan Ağa olduğunu yazmaktadır.²

Rami Mehmed Paşa, Osmanlı tari-
hine sessiz sedasız açılan bir perdeden
dalmış ve yine sessiz sedasız Akde-
niz'deki bir adada, gövdesi üzerine ru-
tubetli toprağı perde olarak çekmiştir.
Onun hayatı, sokaktan aldığı bir çocuğu
Sadrazamlığa kadar yükselten ama
idarede en ufak bir kusurunu gördü-
ğünde de acıma nedir bilmeyen Os-
manlı yönetim felsefesinin bir kesitini
de verir bize. Yani küçük hayatların bü-
yük hayatlara hangi teğellerle tutturul-
duğunun ve bu yüzden de bağlandığı
kadar kolayca koparılabilirdiğinin müc-
mel bir örneğidir. Kısacası o, Osmanlı
tarihini içeriden tanımak için el atılma-
sı şart olan renkli köşebentlerindedir.

Bugün daha çok toptancı hali ile ta-
nınan Rami semti, adını burada daha
önce mevcut bulunan Rami Çiftli-
ği'nden almıştır. Bu çiftlik Sultan II.
Mustafa'nın son dönemlerinde sadra-
zam olan Rami Mehmed Paşa'ya hedi-
ye olarak verilmiştir. Ancak kışlanın
Sultan II. Mahmud döneminde yenilen-
diğini biliyoruz. Nihayet devlet erkânı-

nın Rami civarına yerleşmesi Sultan II.
Abdülhamid döneminde gerçekleşmiş
olup nispeten yeni sayılabilecek bir
kentsel gelişmedir. II. Abdülhamid, sa-
ray erkânına ve devlet ricaline burada
bazı arazi parçaları hediye etmiş ve
çevre, bu teşvik sayesinde arazi sahip-
leri tarafından kısa zamanda konaklar-
la bezenmiştir.

Bir diplomat yetişiyor

Genç Mehmed, günün birinde Zey-
rek sokaklarında oynarken Cafer Efen-
di adında bir saraylıyla karşılaşır ve
onun tavassutuyla Divan-ı Hümayun
kalemine 'kâtip yamağı' olarak dahil
olur. Kalemde Şair Urfalı Nabi'nin hiz-
metine girmekle kalmaz, aynı zamanda
onun "şâkird-i hâssu'l-hâssı" (en has
çırağı) olur. Nabi de, padişahın yakınla-
rından Musahib Mustafa Paşa'nın hiz-
metinde bulunduğu için onun vasıtasıyla
Rami Mehmed Efendi, Paşa'yla ta-
nıştırılmış ve Paşa hizmetine girmiştir.
Musahip Mustafa Paşa'nın 1686'daki
ölümüne kadar gerek İstanbul'da, ge-
rekse Mora yarımadası ve Çanakka-
le'de onun hizmetinde bulunduğu yazı-
lıdır kaynaklarda.

Özellikle Nabi ile birlikte geçirdiği
uzun yıllar, Rami Mehmed Paşa'ya yal-
nız dünyayı tanıma fırsatını değil, aynı
zamanda Türkçe ifade kudretini, şiir
zevkini ve dillere destan üslupçuluğu-
nu da kazandırmıştır. Hatta kendisi de
devrinin önemli bir şairi olan Osmanzâ-
de Tâib Efendi, Hadîkatü'l-Vüze-
râ'sında. Rami Mehmed Efendi'nin ne-
sirde Nabi'yi geçtiği kanaatindedir. Be-

¹*Osmanzâde Taib Ahmed, Hadikatü'l-Vüzerâ, Freiburg 1929 (tıpkıbasım), s.158-159.*

²*İsmet Miroğlu, Bin Atlının Akınları, İstanbul 2005, Babiali Kültür Yayıncılığı, s. 200.*

Bosphorus.
by Miss Pardoe.
The Golden Horn.
sf. 13

lirtilmesi gereken ince bir ayrıntı da, Rami Mehmed Efendi'nin, üstadı Nabi'ye ünlü Hac yolculuğunda yoldaşlık yapmış olmasıdır. Bilindiği gibi Nabi bu yolculuktan Tuhfetu'l-Harameyn adlı eserini çıkarmıştır (1682). Kaynaklarda Rami Mehmed Efendi'nin bir de Divan'ı olduğundan (Nâbî ve Sâ-mî mahlaslarını kullanmış), Arapça ve Farsçayı iyi bildiğinden bahsediliyor.

Musahip Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra "paşasız" ve dolayısıyla "kapısız" kalıp Divan-ı Hümayun'a dönen Hacı Rami Mehmed Efendi, kendisini Karlofça'ya uçuracak olan zorlu kariyerine başlar, yani Reisülküttâblık daireesine tayin edilir. Burada bütün gizli yazışmalar elinden geçtiği için devletin girdisini çıkırtısını iyice tanıma imkânı bulur. 1694 yılında, yani tam 40 yaşındayken Reisülküttâblık makamının ba-

şında görürüz onu. 4 yıl sonra ise Karlofça'da Osmanlı heyetinin başmüzakerecisi olarak işbaşında göreceğizdir kendisini.

Karlofça'daki uzun ve yorucu müzakerelerden alınının akıyla çıkan Rami Mehmed Efendi, kazandığı başarıyla Reisülküttâblık görevinin çerçevesini de genişletmiş, bundan sonra Reisülküttâblar, artık dışişleri bakanlarının yetki ve sorumluluklarını da bilfiil üstlenir olmuşlardır. Kazandırdığı bu yeni çerçeveyi elimizde tutarak dışişleri bakanlarımızın ilki olarak da selamlayabiliriz kendisini.³

Başarı, ödül getirir Osmanlı sisteminde, başarısızlık ise cezayı. Nitekim 18. yüzyılın ikinci yılında onu artık Sadrazamlık mührünü eline almış olarak görürüz. Ancak kaynaklar Rami Mehmed Paşa'nın Sadrazamlığının, Reisül-

³Bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı diplomasisi ve dışişleri örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul tarihsiz, İletişim Yayınları, s. 278.

kütüblüğü kadar başarılı geçmediğinde neredeyse ittifak halindedir. Yine de icraatı arasında dikkati çeken bir nokta mutlaka zikredilmelidir:

Vergi usûlünün düzeltilmesi, Hacc yolunun güvenli hale getirilmesi, imar işlerine önem verilmesi, göçer Türkmenlerin yerleşik düzene geçirilmesi, belki de en önemlisi, uzun müddetten beri ihmal edilmiş bulunan -özellikle de- Selanik'de çuha dokuyan Yahudilerle Bursa'daki dokuma ustalarını Edirne'ye davet ederek bir nevi ekono-

mi zirvesi düzenlemesi ve mevcut atölyelerin daha verimli bir hale getirilmesi suretiyle Fransa'dan diba, hatayı, çuha ve diğer ülkelerden kumaş ithalinin önlenmesi, atalet kesbetmiş bulunan tersaneninin ayağa kaldırılması gibi tedbirler⁴ Rami Mehmed Paşa'nın sadece ehil bir bürokrat ve diplomat değil, aynı zamanda yerli ekonomiyi güçlendirmek ve desteklemek gibi "merkantilist" görüşe yakın düşünen bir başbakan olduğunu göstermektedir.

Eyüp, İstanbul.
Clement Alzonne. 1936.
sf. 112

⁴Ismail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV. Cilt, 1. Kısım: *Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, 5. baskı, Ankara 1995, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, s. 20.

Haliç, Adalar, Bahariye
Mevlevihanesi, İplikhane,
Sütlüce, (arşivden)

Hayatının dönüm noktaları

Onun yaşadığı döneme damgasını vurduğu iki kritik olayı ve oynadığı rolleri daha önce ayrıntılı olarak yazdığım için⁵ burada özetle geçiyorum. Bunlardan birincisi, 1698- 1699'da 4 devletle cereyan eden Karlofça barış müzakereleri ve 1699 Ocak'ında atılan sancılı imzadır. İkincisi de, 1703 yılında gerçekleşen Edirne Vak'asıdır.

Rami Mehmed Paşa birinci olayda Reisülküttabdır, ikinci olayda ise Sadrazam (ancak sadrazamlığının yalnızca 6 ay, 27 gün sürdüğünü hatırlatalım). Rami Mehmed Paşa'nın Karlofça'daki performansı, kendi yazdığı (veya yazdırdığı) Vekâyi-i Sulhiyye adlı yazma eserinden yola çıkan çağdaş bir tarihçi tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir:

Özellikle müzakerelerin bütün safhalarında soğukkanlılığını koruyan, büyük bir sabır, metanet ve ikna kabiliyeti gösteren Osmanlı murahhas heyetinin başı Rami Mehmed Efendi'nin Edirne protokolünün bağlayıcı kararlarına rağmen bazı yerlerin boşaltılması, bazı kalelerin yıktırılması gibi antlaşmanın

mümkün mertebe Osmanlı menfaatine uygun olabilmesi hususunda önemli çabalar sarf ettiği belirtilmelidir. Hatta Rami Mehmed Efendi'nin bu konferansta en başarılı murahhas olduğu söylenebilir. Gerçekten Mehmed Efendi'nin barış görüşmelerinin başından itibaren her meseleyi en ince detayına kadar inceleyerek bazı hususlar için eski antlaşma metinlerini tetkik ettiği, uzmanlarından tavsiye ve raporlar aldığı, böylece müzakerelere hazırlıklı geldiği, bundan dolayı da muarızlarını kolayca susturmayı başardığı, bizzat tutturduğu sulhnâme zabıtlarından anlaşılmaktadır.⁶

Çağdaşları tarafından, Sadrazamlık gibi sorumlu bir mevkide bulunduğu halde bir nevi "Onbinlerin Kıyımı" olarak özetleyebileceğimiz Edirne Vak'ası'na seyirci kaldığı için suçlamalara maruz kalan Rami Mehmed Paşa hakkında o zamanlar söylenen şu beyit halk arasında meşhur olmuştur:

Harem arabacısızâde'de pinhân oldu
Hay Rami Çelebi, şân-ı vezâret bu mudur?

⁵Mustafa Armağan, "Cumhuriyetimiz 302 yaşında!", *Osmanlı Tarihinde Maskeler ve Yüzlere*, İstanbul 2005, *Times*, s. 108-111; "Karlofça'da bir Türk olmak", *Kır Zincirlerini Osmanlı*, 2. baskı, İstanbul 2006, *Ufuk Kitapları*, s. 91-103.

⁶Abdülkadir Özcan, "300. yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 4-5, Şubat-Temmuz 2000, s. 250-251 (italikler bana ait - M. A.).

Beyit, İstanbul'da başlayıp Edirne'ye kadar ulaşan ve sonunda II. Mustafa'yı tahttan indirip III. Ahmed'i "şartlı olarak" tahta çıkartarak Lale Devri'nin düşmesine basan, aynı zamanda da Osmanlı idare sisteminin merkezinde ciddi bir iktidar kırılmasına yol açan bu halk hareketi esnasında en yetkili konumda bulunan Rami Mehmed Paşa'nın olayların akışına müdahale etmekte acz gösterip Harem arabacısının oğlunun evine sığınmasını eleştiriyor ve Sadrazamlığın şanını yere düşürdüğünü söylüyor.

Bu olay, Paşa'nın ikbalinin sonun olmuş ve darbeden sonra kurulan yeni hükümet tarafından ceza olarak kale hapsiyle Rodos adasına sürülmüştür. Bu zor yıllarında borçlanmıştı ve borcunu ödeyemediği için İstanbul'daki bütün mal varlığına el konulmuştu. Rakibi olan, günümüzde gençlerin nargile içmek için Beyazıt'taki medresesinin

bahçesine doluştukları Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın sıkıştırmaları yüzünden Rodos sürgününde tam 5 yıl geçirdikten sonra üzüntü ve sefalet içinde⁷ "istilâ-yı enbûh-i endûh ile", yani aşırı gamlanma neticesinde vefat etmiştir.

Vefatına "Tuhfetü'l-mü'minîn" ibaresi tarih düşürülmüştür.⁸ Eyüp'te Nişancılar Camii diye tanınan yerde mektebi ve çeşmesi vs hayır eserleri olduğu, Hadîka'da zikredilmektedir.

Son sözleri kendisini tanıyan Osmanzade Taib Efendi'ye bırakalım yine. Bakın bu usta sanatkar, 52 yaşında vefat eden Paşa'nın portresini nasıl artışıyla ve eksisiyle ustaca aksettiriyor bize:

Akl u rüşdiyle yegâne-i zaman, zarif ve nüktedân..., şâir-i azbû'l-beyândi. Amma hak-nâ-şinâs ve icrâ-yı resm-i bi-vefâide nâdire-i devrân, vezir-i kesirü'n-noksândi.

Reisülküttablığın modern serüveni

Divan-ı Hümayun kâtiplerinin başındaki görevliye "Reisülküttab" adı verildi. Bu makamın kesin olarak hangi tarihte ortaya çıktığı tespit edilememiştir.⁹ Reisülküttab,

Divan-ı Hümayun üyelerindendi ve Reisülküttabların Divan'daki muamelata vukuflarından dolayı ehemmiyetleri pek büyüktü. Zamanla siyasî işler, dış temaslar, yabancı elçiliklerle muameleler de bunlar vasıtasıyla tedvin olunmuş ve nihayet Tanzimat'ın arefesinde Dışişleri Bakanı vazifesini görür olmuşlardır. Reisülküttablar, Divan-ı Hümayun'un büyük amiri olan Nişancı'nın maiyetinden sayılır ve terfi ederlerse Nişancı olurlardı. Reisülküttablar 16. yüzyıldan itibaren bağlı bulunduğu Nişane'nin görevlerinin bir kısmını devralarak Sadrazamlık makamına yaklaşmış ve Babialî'nin oluşumuyla birlikte burada hizmet vermeye başlamıştır. Nihayet 1836 yılında Reisülküttablık makamı ilga olunmuş ve Umur-ı Hariciye Nezareti kurulmuştur. Böylece son reisülküttabımız olan Yozgatlı Akif Efendi, aynı zamanda ilk Dışişleri Bakanımız olmuştur.

Geniş bilgi için bkz. Midhat Sertoğlu, "Reis ül-küttab", Osmanlı Tarih Lügati, 2. baskı, İstanbul 1986, Enderun Kitabeyi, s. 283.

⁷Nazım Tektas, *Sadrâzamlar: Osmanlı 'da İkinci Adam Saltanatı, İstanbul 2002, Çatı Kitapları, s. 332.*

⁸Hafız Hüseyin *Ayvarsarâyî, Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Rical, Hazırlayan: Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 72.*

⁹Gül Akyılmaz, *Osmanlı Diploması Tarihi ve Teşkilatı, Konya 2002, s 35'den aktaran: Onur Kınlı, Osmanlı'da Modernleşme ve Diploması, Ankara 2006, İmge Kitabevi, s. 103. Bu konuda ayrıca bkz. Oral Sander, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme, 2. baskı, Ankara 2000, İmge Kitabevi, s. 126-131.*